

УДК 159.922.1

Каткова Тетяна Анатоліївна

магістр психології, старший викладач кафедри психології, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: katkova.63@mail.ru

ORCID: 0000–0002–3576–0160

Ілляшенко Олена Майївна

здобувач вищої освіти, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: illyashenko16@gmail.com

ORCID: 0000–0002–0334–7777

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБАЛИВОСТІ ГЕНДЕРНО-РОЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ
ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК З РІЗНИМИ ТИПАМИ СТАВЛЕННЯ ДО СІМ'Ї**

У статті проаналізовано вплив гендерно-рольової поведінки чоловіків та жінок на ставлення до сім'ї. Спираючись на загальні поняття гендерної психології, ми визначили певні фактори що сприяють становленню та усвідомленню гендерно-рольової поведінки. Проаналізовано передумови створення орієнтації на певний тип стосунків з психологічної точки зору. Використано кореляційний аналіз за критерієм Пірсона. В статті окреслено шляхи подальшого вивчення проблеми дослідження.

Ключові слова: андрогінність, гендер, гендерна поведінка, гендерні стереотипи, маскуліність, фемініність.

Постановка проблеми. Проблема гендерної поведінки займає одне з важливих місць в сучасній психології. Саме поняття гендер увійшло в наукове використання порівняно нещодавно. Розвитку гендерного підходу в значній мірі сприяли дослідження, виконані в руслі феміністичної антропології, що вивели на передові рубежі науки обговорення теми ґрунтовності концепції біологічного детермінізму соціальної нерівності статей, поставили проблему існуючої в суспільстві різниці в розумінні чоловічих і жіночих ролей, позицій та рис характеру. В сучасній науці існує таке поняття як сумісність, «єдність душ», яка є постійною метою в сімейному житті. Її можна досягти, доклавши певних зусиль, проявивши особистісні здібності і властивості. У повсякденному житті, в практичних справах сумісність означає певне виконання обов'язків в сім'ї, організаторських функцій, керівництва. Таким чином, сумісність в сім'ї пов'язана з розподілом ролей.

Теоретичною основою нашої роботи були дослідження таких видатних психологів як: Т. В. Говорун, Ш. Берн, Роберт Столлер та Сандра Бем. Дослідження психологічних проблем гендеру, що спостерігається в останні роки, спрямоване на з'ясування сукупності умов, які забезпечують розкриття творчого потенціалу особистості з урахуванням специфічних чинників гендерної соціалізації і стратегічного вектора самоактуалізації, що вимагає від людини андрогінного мислення й поведінки.

Гендер — соціально-психологічна характеристика, набута у процесі соціалізації, яка формує людину як чоловіка чи жінку і значною мірою визначається особливостями культури, традицій, звичаїв, виховання, соціальними очікуваннями [5, с. 18].

За іншим відомим визначенням Мак-Корміка: «Гендер — це соціальна категорія, в основі якої лежить біологічна стать, але охоплює також типи поведінки, ролі та образи, які, хоч і не детерміновані біологічно, але розглядаються в суспільстві як притаманні чоловічим та жіночим представникам» [6, с. 77].

Для прикладу можна навести ще одне визначення Ш. Берн: «Гендер (Gender) — соціально-біологічна характеристика, за допомогою якої люди дають визначення поняттям «чоловік» та «жінка». Оскільки стать (sex) є біологічною категорією, соціальні психологи завжди посилаються на ті гендерні відмінності, які обумовлені біологічно, як на «статеві» [2].

Згідно з інтерпретацією Т. В. Говорун, гендерні стереотипи — це спрощені, стандартизовані, стійкі, емоційно насичені, ціннісно-означені полярні за знаком оцінки, жорстко фіксовані образи чоловіка і жінки, які спонукають до певного ставлення [5, с. 37].

Утворення гендерних стереотипів відбувається в умовах гендерної системи, вона відображає асиметричні культурні оцінки й очікування, що адресуються людям залежно від їхньої статі. Таким чином гендерна система — це соціально сконструйована система нерівності за статтю [4].

Зараз теорія гендерних досліджень відходить від перших робіт, зосереджених навколо жінок. В сучасних гендерних дослідженнях вивчається широкий спектр запитань до чоловіків та жінок в суспільстві, в сім'ї, в професійній діяльності. Актуальність теми обумовлюється тим, що результати дослідження розширюють уявлення про явище гендерної поведінки, та факторів що сприяють її становленню в процесі соціалізації особистості.

Мета статті — теоретичне обґрунтування психологічних особливостей гендерно-рольової поведінки особистості, емпіричне дослідження зв'язку між гендерною ідентичністю жінок і чоловіків та ставленням їх до сім'ї.

Результати дослідження. Психологія українців як етносу засвідчує, що андроцентризм на рівні сімейного функціонування їм не притаманний. Україна має історично сформовані етнопсихологічні передумови для досягнення гендерного паритету на сучасному етапі розвитку суспільства. Саме за допомогою гендерних стереотипів забезпечується дотримання та збереження тих основних «законів» традиційної гендерно-рольової ідеології, які протягом історичного досвіду народу сформувався на основі вигідних і практичних, з точки зору безпеки та розвитку, функцій жінок та чоловіків [7].

Отже, стереотипи є носіями всього історичного, епохального і контекстуального практичного досвіду (народу) і не лише виконують функцію економії психічної енергії переробки інформації, але і забезпечують цілеспрямованість організації життєдіяльності на безпечність і розвиток як суспільства в цілому, так і його окремих членів [8].

Під впливом гендерних стереотипів в процесі гендерної соціалізації відбувається гендерна ідентифікація. Т. В. Говорун визначає що: «Гендерна ідентифікація — це внутрішнє переживання своєї статевої належності, суб'єктивне осмислення та переживання гендерної ролі, уподібнення до неї, своєрідна єдність статевого самоусвідомлення і поведінки» [5, с. 77].

Гендерна ідентичність особистості проявляється як у виборі соціальних ролей, що приймаються до засвоєння, так і в характері їх виконання, в максимальних цілях, що ставить перед собою особистість [3].

Гендерна ідентичність включає в себе статево самоусвідомлення та поведінку. Отже, гендерна поведінка виникає в процесі соціалізації під впливом гендерних стереотипів та існує в умовах гендерної ідентичності. За своєю суттю гендерна поведінка є статево-типізованою [8].

Серед статево-типізованої поведінки виділяють такі виміри як маскуліність, фемінність та андрогенія. Саме дотримання однієї з даних ліній поведінки і є гендерно-рольовою поведінкою [1].

Дослідження було проведене за кореляційним типом — на основі отриманих результатів, за методикою Сандри Бем, вибірка буда розділена на 2 підгрупи, в залежності від статі, а потім кожна підгрупа була розділена іще на 3 частини в залежності від гендерно-рольової ідентичності; і на цій основі відбувався аналіз взаємозв'язку гендерно-рольової ідентичності з орієнтацією на традиційний чи егалітарний тип стосунків. Дослідження проводилось на студентах Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, в ньому брали участь 98 студентів. Вік досліджуваних від 18 до 25 років. Нами було здійснено процедуру порівняльного аналізу особливостей ставлення до сім'ї респондентів з різною гендерно-рольовою поведінкою. Проаналізувавши зміст методик, можна відобразити тип ставлення до сім'ї жінок та чоловіків з різним типом гендерно-рольової поведінки в таблицях 1, 2, та наочно зобразити в діаграмі (рис. 1, 2).

Таблиця 1

Гендерно-рольова ідентичність жінок з різними типами ставлення до сім'ї

Тип гендерно-рольової поведінки	Тип ставлення до сім'ї			
	Традиційний		Егалітарний	
	Кількість жінок	Відсотки %	Кількість жінок	Відсотки %
Андрогенний	2	4,1	7	14,3
Фемінний	14	28,6	20	40,8
Маскулінний	0	0	6	12,2
Σ	16	32,7	33	67,3

Проаналізуємо отримані результати за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона. В статистиці коефіцієнт кореляції Пірсона (позначається r), є показником кореляції (лінійної залежності) між двома змінними X та Y , який набуває значень від -1 до $+1$ включно. Він широко використовується в науці для вимірювання ступеня лінійної залежності між двома змінними.

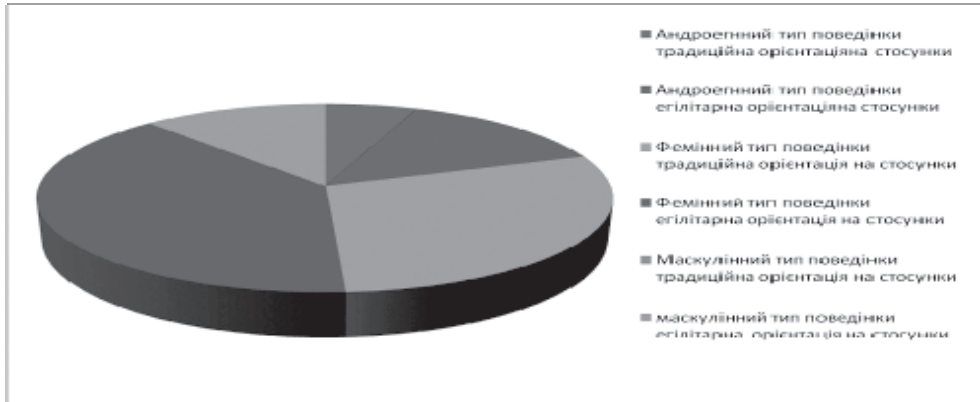

Рис. 1. Гендерно-рольова ідентичність жінок з різними типами ставлення до сім'ї

Коефіцієнт кореляції набуває значень від -1 до 1 . Значення $+1$ означає, що залежність між X та Y є лінійною, і всі точки функції лежать на прямій, яка відображає зростання Y при зростанні X . Значення -1 означає, що всі точки лежать на прямій, яка відображає зменшення Y при зростанні X . Якщо коефіцієнт кореляції Пірсона $= 0$, то лінійної кореляції між змінними немає.

Отже застосувавши коефіцієнт кореляції Пірсона, ми отримали показник $-0,9921$. Він вказує на наявність зв'язку між двома змінними: типом поведінки та типом сімейних стосунків. Як бачимо з таблиці та діаграми, для жінок з андроєгенним типом статево-рольової ідентифікації більше притаманна егалітарна орієнтація на стосунки, що є логічним оскільки жінки, що мають андроєгенний тип поведінки, поєднують в собі і фемінні і маскулінні якості, такі жінки добре пристосовуються до умов навколишнього середовища, а отже можуть і бути домогосподаркою, і успішним керівником, і при необхідності брати на себе в сім'ї функції чоловіка. Серед жінок з фемінним типом гендерно-рольової ідентичності теж переважає орієнтація на егалітарні стосунки, але і на традиційні орієнтується великий відсоток жінок. Отримані результати можна пояснити тим, що з фемінними якостями жінки прагнуть, щоб «чоловік виконував роль чоловіка», і виконувати, так би мовити, функцію його дружини. А вимоги, які суспільство висуває до сучасної жінки, в деякому ступені, «примущують» жінку орієнтуватися на те, щоб була можливість працювати, самостійно приймати рішення та навіть інколи самостійно виховувати дітей, тому феміністично спрямовані жінки мають безпосередню необхідність мати егалітарну спрямованість на стосунки. За останнім пунктом в таблиці 1 стає помітною відсутність традиційно орієнтованих жінок з маскулінним типом гендерно-рольової ідентифікації. Жінки, що мають «чоловічі» риси поведінки, відповідно прагнуть виконувати «чоловічу» роль в стосунках, такі жінки зазвичай з початку шукають чоловіків, що мають яскраво виражені фемінні риси, вони багато часу приділяють кар'єрі, можуть перекласти виховання ді-

тей на чоловіка чи власну матір. Часто такі жінки самовиражаються в своїй роботі настільки, що майже не приділяють уваги сім'ї. Але жінка є жінкою, і основна відмінність в стосунках таких жінок полягає в тому, що вони відіграють в них часто чоловічу роль. Проаналізуємо результати чоловіків (табл. 2).

Таблиця 2

Гендерно-рольова ідентичність чоловіків з різними типами ставлення до сім'ї

Тип гендерно-рольової поведінки	Тип ставлення до сім'ї			
	Традиційний		Егалітарний	
	Кількість чоловіків	Відсотки %	Кількість чоловіків	Відсотки %
Андрогенний	3	6,1	6	12,3
Фемінний	1	2	3	6,1
Маскулінний	26	53,1	10	20,4
Σ	30	61,2	19	38,8

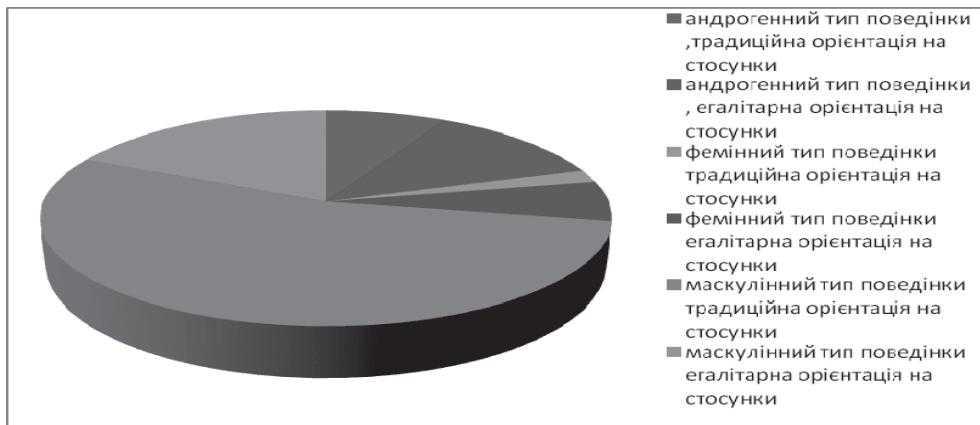

Рис. 2. Гендерно-рольова ідентичність чоловіків з різними типами ставлення до сім'ї

Як видно з поданих вище результатів, більшість чоловіків, що орієнтуються на патріархальний тип стосунків, мають маскулінний тип поведінки, тобто вони мають такі риси, як агресивність, наполегливість, схильність до ризику, прагнення до незалежності і самостійності, домінантність, впевненість у собі, прагнення до пошуку нового, рішучість, ініціативність, високий рівень домагань, та ті самі риси будуть допомагати їм у керуванні сім'єю і навіть пояснюють їх вибір, бо чоловіки з такими рисами будуть хотіти в усьому керувати і бути головним. Поглянувши на подальші результати, також можна відзначити, що очікувано більшість чоловіків з фемінними рисами надають перевагу рівноправ'ю в стосунках, але думки андрогенів поділились майже порівну, це може вказувати на те, що вони могли б бути головними і узгоджувати свої рішення з жінками, тоді як

маскулінні чоловіки будуть більше керуватися лише своєю думкою, а фемінні навпаки — легко піддадуться впливу більш маскулінної, ніж вони, жінки. Проаналізувавши ці показники за коефіцієнтом кореляції Пірсона, ми отримали показник $-0,9442$, що вказує на наявність зв'язку, але слабшого, ніж у жінок, тобто ймовірність того, що при зміні одного показника зміниться й інший, менша. Отже, провівши порівняння та перевіривши його за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона, можна зробити висновок про часткову наявність взаємозв'язку між типом гендерно-рольової поведінки та орієнтацією на певний тип стосунків.

Проаналізувавши результати нашого дослідження, можна звернути увагу на те, що погляди чоловіків та жінок на тип ставлення до сім'ї часто не співпадають, чоловіки частіше орієнтовані на патріархальний тип стосунків, а жінки на егалітарний. Актуальність програми: у відносинах чоловіків та жінок, коли трапляються такі розбіжності, часто виникають проблеми, сварки, основою яких може стати невірне розподілення обов'язків, на думку одного із партнерів, та інше. При виникненні таких конфліктів важливим є навчитися розуміти і слухати партнера. У цілому серед досліджуваних було виявлено більше жінок з фемінним типом гендерно-рольової ідентичності, ці особистості мають риси, що називають жіночими: емоційність, м'якість, слабкість, турботливість, практичність, консервативність, інтуїтивність, реалістичність, комунікативність, сенситивність, емпатійність і так далі. Серед чоловіків було виявлено більше представників маскулінного типу поведінки, який характеризується такими рисами, як інтелект, раціональність, незалежність, активність, сила, авторитарність, агресивність, стриманість в емоційних проявах, схильність до ризику, здатність до досягнень.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Підводячи підсумки аналізу головних понять гендерно-рольової поведінки особистості, необхідно зауважити, що дана проблема є досліджуваною та поширеною. Проведене нами дослідження вказало на те, що гендерно-рольова ідентичність жінок та чоловіків частково впливає на формування профеміністичної орієнтації у стосунках, але у формуванні типу поведінки та типу сім'ї провідне місце мають однакові чинники — ті, які визначають нашу гендерну соціалізацію.

Результати можуть бути використані в навчально-виховній роботі викладачами, адміністрацією вишів, практичними психологами при роботі з подружжями, для виявлення та корекції проблем, пов'язаних з невірним розподілом ролей чи простою несхожістю в уявленнях про шлюб у сім'ях.

Список використаних джерел і літератури

1. Агеев В. С. Психологические и социальные функции полоролевых стереотипов / В. С. Агеев // Вопросы психологии. — 1987. — № 2. — С. 152–158.
2. Берн Ш. Гендерная психология / Шон Берн. — 2-е междунар. изд. — СПб.; М.: Прайм-Еврознак; Олма-Пресс, 2002. — 320 с.
3. Вознюк О. М. Що таке «гендер»? / О. М. Вознюк // Управління школою: науково-методичний журнал. — 2004. — № 9. — С. 10–11

4. Гендерний розвиток у суспільстві: (Конспекти лекцій): збірник / М-во освіти і науки України; відп. ред. К. М. Левківський. — 2-ге вид. — К.: Фоліант, 2005. — 351 с.: іл., табл. — Бібліогр. в кінці ст. — ISBN 966–8474–22–8
5. Говорун Т. В. Гендерна психологія: навч. посіб. / Т. В. Говорун, О. М. Кікінеджи. — К.: Видавничий цент «Академія», 2004. — 308 с.
6. Правник Д. Ю. Становление и развитие гендерных исследований в психологии / Д. Ю. Правник // Высшее образование сегодня. — 2007. — № 10. — С. 76–79.
7. Церетели М. О. Традиционная культура. Гендерные стереотипы и установка / М. О. Церетели // Мир психологии. — 2004. — № 3. — С. 177–192.
8. Швецова А. Д. Особенности смысловой сферы мужчин и женщин с различной гендерной идентичностью / А. Д. Швецова // Высшее образование сегодня. — 2007. — № 10. — С. 76–79.

REFERENCES

1. Ageev B. C. (1987) Psihologicheskie i social'nye funkicii polorolevykh stereotipov [Psychological and social functions of sex-role stereotypes]// *Questions of psychology*. М. (pp. 152–158).
2. Byrne S. (2002) *Gender psychology* (2d ed.). М.: Prime-Evroznak; Olma-Press.
3. Voznyuk O. M. (2004) Shho take «gender»? [What is «gender»?]// *Management schools: Methodical Journal*. К. (pp. 10–11).
4. Levkovsky K. M. (2005) Gender development in society: (Lecture notes) [Text] (2nd ed). К.: Folio
5. Govorun T. V. (2004) *Genderna psihologija: navch. posib* [*Gender Psychology: Tutorial*]. К.: Publishing cent «Academy» [in Ukrainian].
6. Praynik D. Y. (2007) Stanovlenie i razvitie gendernykh issledovaniy v psihologii [Formation and development of gender studies in psychology] // *Higher Education today*. М (pp. 76–79).
7. Tsereteli M. O. (2004) Tradicionnaja kul'tura. Gendernye stereotipy i ustanovka [Traditional culture. Gender stereotypes and installation] // *World psychology*. М. (pp.177–192).
8. Shvetsov A. D. (2007) Osobennosti smyslovoj sfery muzhchin i zhenshhin s razlichnoj gendernoj identichnost'ju [Features of semantic sphere of men and women with different gender identity] // *Higher Education today*. М. (pp. 76–79).

Каткова Татьяна Анатольевна

магістр психології, старший преподаватель кафедры психологии,
Мелитопольский государственный педагогический университет
имени Богдана Хмельницкого

Ілляшенко Елена Майевна

соискатель высшего образования, Мелитопольский государственный
педагогический университет имени Богдана Хмельницкого

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ГЕНДЕРНО-РОЛЕВОГО ПОВЕДЕНИЯ МУЖЧИН И ЖЕНЩИН С РАЗЛИЧНЫМИ ТИПАМИ ОТНОШЕНИЯ К СЕМЬЕ

Резюме

В психологии понятие гендерного поведения часто исследуется, но, тем не менее, различия между мужчинами и женщинами можно рассматривать еще долго. Основная цель работы заключается в исследовании психологических особенностей гендерно-ролевого поведения личности, эмпирического исследования связи между гендерной идентичностью женщин и мужчин и отношением их к семье. Результаты исследования могут быть использованы практическими психологами при работе с супругами, для выявления и коррекции проблем, связанных с

неверным распределением ролей или простой непохожестью в представлениях о браке в семьях. Опираясь на общие понятия гендерной психологии, мы определили факторы, способствующие становлению и осознанию гендерно-ролевого поведения.

Ключевые слова: андрогинность, гендер, гендерное поведение, гендерные стереотипы, маскулинность, феминность.

Katkova Tatiana Anatolievna

master of psychology, senior lecturer of psychology Department
of Melitopol state pedagogical University named after Bogdan Khmelnytsky

Ilyashenko Elena Mayevna

the applicant higher education, Melitopol State Pedagogical University
named after Bohdan Khmelnytsky, Melitopol, Ukraine.

**PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF GENDER-ROLE BEHAVIOR
OF MEN AND WOMEN WITH DIFFERENT TYPES OF RELATIONSHIP
TO THE FAMILY**

Abstract

In modern gender studies examined a wide range of issues of men and women in society, in the family, in their professional activities. In psychology, the concept of gender behavior often studied, but, nevertheless, the differences between men and women can be seen for a long time. Gender stereotypes, as well as other kinds of social stereotypes — is an essential attribute of everyday thinking, self-awareness and interaction of individuals in the social space. Namely, on the basis of gender stereotypes formed gender-role behavior.

The main objective of the work is to study the psychological characteristics of gender-role behavior of the person, the empirical study of the relationship between gender identity of women and men in relation to their families, the creation of a program to establish the impact of relationships with partners with different types of relationship to the family.

The results can be used in the educational work of teachers, university administration, practical psychologists working with their spouses in order to identify and correct problems associated with the incorrect distribution of roles or simple dissimilarity in the concept of marriage in the family.

Based on the general concept of gender psychology have been identified certain factors contribute to the formation and realization of gender-role behavior. Analyzed the prerequisites for establishing the orientation of a certain type of relationship from a psychological point of view. It uses correlation analysis Pearson. The paper outlines ways of further exploring research issues.

Key words: androgyny, gender, gender behavior, gender stereotypes, masculinity, femininity.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2016